

© Copyright 2011 Uitgeverij Lambo bv Arnhem

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een automatisch gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, digitaal door fotokopieën of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

DADA

Dat Dada in Zwitserland ontstaat, is opmerkelijk. Bij Zwitserland denk je eerder aan hoge bergen, grote koeienbellen, Milka, skiën, banken dan aan een anarchistische kunstbeweging, die Dada was. Maar Zwitserland was natuurlijk vanwege het belang van haar bankwezen een oase van rust in het chaotische Europa.

Dada begint in 1916 in het politieke café *Cabaret Voltaire* in Zürich, en houdt op te bestaan in 1923. Het is een beweging die de kunst in de jaren twintig nieuwe impulsen geeft, waarbij het rationele afgewezen wordt en de kunstenaars inspiratie putten uit intuïtie en het ongecontroleerde onbewuste. De oorlog heeft een enorm gat geschoten in het westerse superieure cultuurbesef. Miljoenen soldaten hadden zich als vrijwilligers aangemeld om vrolijk fluitend naar het front te gaan. De ontsteltenis is groot als ze kennis maken met moderne massavernietigingswapens en gifgassen. Met name de verschrikkingen van de oorlog waren voor intellectuelen en kunstenaars redenen om vast te stellen dat de moderne cultuur was gegaan. De bejubelde techniek en mechanisatie hadden geleid tot een onvoorstelbare vernietiging van mensen en kapitaal. Geen wonder dat er een kunstbeweging als Dada ontstaat die vraagtekens plaatst bij morele, esthetische en sociale waarden van het establishment. De beweging reageert op de politieke en sociale gebeurtenissen: oorlog, kapitaalvernietiging, revolutie, restauratie, straatoproer, ellende van de massa.

In Dada vielen de maatschappelijke en kunstzinnige ontwikkelingen van de moderne kunst samen. Op het gebied van de beeldende kunst was men bezig af te rekenen met de esthetische opvattingen van de voorgaande eeuw. Het expressionisme, kubisme en futurisme. De schoonheid van het kunstzinnige product stond niet meer voorop. Experimenten en discussies over kunst waren de voorboden van wat binnen Dada explodeerde.

Vooruitlopend op Dada stelde Marcel Duchamp in 1913 in New York zijn eerste ready-made tentoon. Het was het bekende "Roue de Bicyclette", een voorvork met een fietswiel gemonteerd op een krukje. Een jaar later signeerde Duchamp een zelf gekocht droogrek voor flessen. Daarmee liep hij vooruit op wat er in Europa aanstaande was, maar tekenend was voor het internationale karakter van Dada. New York werd de meest vooruitgeschoven 'handelspost' van Dada.

Dada is niet op de eerste plaats een beweging binnen de beeldende kunst. Het feit dat de oprichting tijdens een cabaretvoorstelling gebeurt, wijst er al op dat de achtergronden literair en muzikaal zijn. Omdat het een politiek gekleurde protestbeweging is, zijn er van de optredens en geschriften allerlei teksten terecht gekomen in dada-tijdschriften, affiches, enz. Dada was vooral een club van intellectuelen die over Europa verspreid met elkaar correspondeerde en ideeën uitwisselde (Dada-Hannover: Kurt Schwitters, Dada-Berlijn: Baader en Hausmann, Dada-Holland: Theo van Doesburg).

Een aantal producten van dada-kunst zijn in verzamelingen terecht gekomen en worden regelmatig geëxposeerd. Daarin is duidelijk te zien dat het principe van het toeval een van de wezenlijke kenmerken van dada-kunst is.

De kunst van Dada kan onderverdeeld worden in de volgende categorieën:

- collage, assemblage, materiaalbeeld (ready-made), typografische collage;
- montage, vooral fotomontage (fotogram);
- mechano-dada, metamachine (automatische tekening), machinemannequin;

Behalve het toeval hanteert men de volgende principes:

- de bevrijde (gebroken, geactiveerde, in beweging gezette) vorm,
- het principe van de simultaneïteit,
- het bevrijde geruis,
- het bevrijde woord,
- de bevrijde lettergrepen,
- het afschaffen van het standsverschil tussen kunst met een grote 'K' en triviale kunst, van het theater met het circus,
- het uit het futurisme afkomstige machineritme.

Hugo Ball en Hans (Jean) Arp zijn enkele belangrijke Dadakunstenaars

Hugo Ball wilde met zijn vrienden, schilders en dichters zijn idee van wat totaaltheater is realiseren: samensmelting in één productie van poëzie, dans, muziek en schilderkunst tot de eenheid die ze oorspronkelijk waren.

Hans Arp deed wat hij noemde de belangrijkste ontdekking van de eeuw: het toeval. Toen hij eens een groot aantal tekeningen had gemaakt, koos hij er een paar uit die hij wilde vernietigen. Hij pakte het eerste blad, verscheurde het zorgvuldig en gooide de snippers op de grond. Toen hij naar beneden keek zag hij dat de flarden gerangschikt waren op een manier die de enige juiste leek. Hij noemde het resultaat: *Selon les lois du hasard*.

Voorloper

De excentrieke Franse schrijver en 'proto-dadist', Alfred Jarry (1873-1907), leefde in het fin de siècle te midden van kunstenaars in Montmartre. Hij was geïnteresseerd in alles wat aan de voor de hand liggende causale

wetten van de wetenschap ontsnapte. Hij ontwikkelde in dat verband een wetenschap, de patafysica. Jarry was bevriend met symbolisten en liet zich meeslepen in het occultisme. Om te ontsnappen aan de beperkingen van de realiteit was, dronk Jarry onwaarschijnlijke hoeveelheden alcohol en ten slotte pure ether.

Als schrijver kreeg hij bekendheid met zijn kluchten rond de figuur van Père Ubu, die hij al op 15-jarige leeftijd schreef. Père Ubu is de vleesgeworden imbeciliteit, laagheid en verwaandheid, een volgevreten en uitermate vulgair heerschap. Als het doek opgaat, smijt hij al direct een smeug 'merdre' de zaal in, in plaats van 'merde', een woord dat in die tijd taboe was. Vertaald in het Nederlands betekent 'merdre' 'poep'. Niet alleen Ubu, maar ook zijn vrouw en andere burleske personages bezigen continu vunzige taal. Bij een diner eten ze 'choux-fleurs à la merdre', 'bloemkolen op zijn poeps'. Na de maaltijd scheldt Ubu zijn vrouw uit voor 'grosse merdre': 'dikke drol'.